

..... مهیا شدن برای ضیافت نور

رهنمودهای امام خمینی درباره ماههای رجب، شعبان

محمد نصیری
پژوهشگر

چکیده

بسیاری از مردم علاقه مند هستند بدانند شیوه سیر و سلوک بزرگان دین و انسانهای مهذب و عارف در ایام سال و به ویژه ماههایی که درهای آسمان بیشتر گشوده می شود، همانند ماه رجب، شعبان، چگونه است و آنان پس از سالها تلاش و مجاهده و طی مراحل، چه توصیه هایی برای عموم مردم دارند. از جمله سیره حضرت امام خمینی (ره)، این فقیه، عارف، و زاهد روزگار ما درباره دو ماه مبارک رجب، شعبان چه بود و چه رهنمودهایی درباره اعمال این ماههای مبارک داشتند؟ نوشته حاضر به برخی نکات در این زمینه اشاره دارد.

کلید واژه ها: ماه رجب، ماه شعبان، ادعیه، مناجات، آمادگی برای ورود به ضیافت الله.

مقدمه

شرافت زمانی ماه های مبارک رجب و شعبان، آنها را درهاله ای از نور و زیبایی قرار داده است. از همین رو مناجاتیان درگاه ملکوتی حضرت الله روزها را می شمارند و نگاه به آسمان دارند تا هلال ماه خدا، ماه رجب پس از فرو شدن خورشید آخرین روز ماه جمادی الثانی بر آید و جشن عبادت آنان آغاز گردد. ایشان کمر همت را می بندند و با تغییراتی

در برنامه روزانه خود، شبهای ماه رجب را بیشتر بیدار مانده، دل‌ها را به تلاوت قرآن کریم و جملات دل‌افروز مناجات الهی زنده می‌کنند و روزها را در عین زندگی در بین مردم، دل‌رابه ذکر خداوند و تذکر نعمت‌های او مشغول می‌دارند. دائماً ذکر استغفار بر لب دارند و از تصدق آنچه در وسع دارند، دریغ نمی‌ورزند. همچنین به قدر توانایی جسمی و روحی خود، در جرگه صائمان وارد می‌شوند.

ماه مبارک شعبان نیز در ادامه ماه رجب و جشن بزرگی بعثت پیامبر اکرم (ص) چهره می‌گشاید و با بشارت میلاد ائمه (ع) و از جمله مولود نیمه شعبان، موجی از شادی و شغف را برای جهانیان و مسلمانان، به ویژه شیعیان و محبان خاندان رسالت به هدیه می‌آورد. شعبان، ماه آماده شدن برای حضور در مهمانی بزرگ خدا در ماه مبارک رمضان، به گوش رسیدن زمزمه‌های مناجات شعبانیه و ترنم «الهی هب لی کمال الانقطاع الیک» از هر معبد و مسجد و مزار، و از هر خانه ای است که «أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ» (نور: ۳۶) مناجاتی که همه ائمه علیهم السلام آن را در ماه شعبان می‌خواندند و با آن، با حضرت دوست نجواها داشتند.

محور نوشتار حاضر، سخنان عارف متاله، حضرت امام خمینی (ره) درباره این دو ماه نورانی سال است. امام (ره) خود برای این ایام و شهرها برنامه ویژه‌ای داشتند و به دیگران نیز مؤکداً سفارش می‌کردند که از آفات این روزها و شبهای آسمانی بهره بگیرند. بررسی همه سخنان و رهنمودها، و شیوه سیر و سلوک امام در این دو ماه، و نیز ماه مبارک رمضان خود کتابی مستقل می‌طلبد و جای کتابی با عنوان «سیره عبادی امام خمینی (ره)» هنوز خالی است. در اینجا، با توجه به ظرفیت نوشتار، به گزیده‌ای از آنها اشاره می‌کنیم. بدان امید که بهره‌ای از آن نصیب همگان گردد. برای حُسن ابتدا نیز، برگگی از کتاب «المراقبات» را تقدیم شما خواننده محترم می‌نماییم.

۱. ماه مبارک رجب

هرگاه ماه رجب فرارسد، فرشته «داعی» از آسمان هفتم، هر شب تا بامداد چنین ندا می‌دهد: «ای ذاکران، ای مطیعان، ای مستغفران، ای توبه جویان! مژده! مژده! بشارت! بشارت: خداوند می‌فرماید: من همتشین آنم که از من بخشش خواهد! ماه من است و بنده، بنده

من. رحمت رحمت من است. هر که مرا در این ماه بخواند پاسخش می‌دهم و هر که از من چیزی بخواهد، خواسته‌اش برآورده سازم و هر که از من راه بخواهد هدایتش کنم. این ماه را رشته پیوند میان خود و بندگانش ساخته‌ام. هر که بدان دست یازد، به من رسد!» عارف واصل، بنده مخلص خدا، میرزا جواد ملکی تبریزی، پس از نقل این حدیث شریف چنین فریاد برمی‌آورد:

«آه! آه! دریغ! دریغ از این همه ناسپاسی و بدبندگی در برابر آن همه مهر ورزی و بنده نوازی! کجایند سپاسگزاران و حق شناسان؟ کجایند کوشندگان و تلاشگران؟! کجا، چگونه و که می‌تواند قدر و قیمت ندای فرشته داعی را سنجیده و ارزش آن را دریابد؟ ... کجایند آنان که به قصر و کوتاهی خویش معترفند تا در پاسخ ندای فرشته داعی زبان بگشایند و بگویند: لبیک و سعیدیک!» (المراقبات، اعمال ماه رجب)

نزد اولیای الهی، خودسازی و تهذیب نفس از ماه رجب آغاز می‌شود تا لیاقت حضور در ضیافت الهی در ماه مبارک رمضان به دست آید. بدون آمادگی روحی نمی‌توان در کناره سفره رحمت الهی نشست و آن گونه که شایسته میهمانی خداست، از آن بهره برد.

بسیاری از بزرگان اهل معرفت و از جمله حضرت امام خمینی (ره)، ماه رجب را آغاز تلاش و کوشش معنوی برای این منظور دانسته‌اند. شاید یکی از اسرار آن، وقوع بعثت پیامبر اسلام و آغاز دعوت مردم به اسلام و هدایت آنان در این ماه باشد؛ روز ظهور رحمت خداوند سبحان و اشرف ایام سال.

میلاد پر برکت امیر مؤمنان امام علی (ع) نیز بر شرافت این ماه افزوده است. سفارش به عبادت، دعا، ذکر، شب زنده داری، روزه و حضور قلب و اعمال مخصوص ایام البیض، از جمله اعتکاف، همگی برای آمادگی روحی به منظور ورود به ماه رمضان و بهره‌برداری از برکات این ماه است.

حضرت امام خمینی درباره این ماه و دو ماه بعد از آن چنین می‌فرماید:

این سه ماه رجب و شعبان و ماه مبارک رمضان، برکات بسیار نصیب انسان، انسانهایی که می‌توانند استفاده کنند از این برکات، شده است. البته مبدأ همه مبعث است و دنبال او تمام جهاتی که هست. در ماه رجب، مبعث بزرگ و ولادت مولا علی بن ابیطالب - سلام الله علیه - و

بعضی ائمه دیگر، و در ماه شعبان ولادت حضرت سید الشهدا - سلام الله علیه - و ولادت حضرت صاحب - ارواحنا له الفداء - و در ماه مبارک، نزول قرآن بر قلب مبارک پیغمبر اکرم بوده است. و شرافت این سه ماه در زبانها و در بیانها و در عقلا و در فکرها نمی‌گنجد. و از برکات این ماهها ادعیه‌ای است که وارد شده است در این ماهها. (صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۴۵۵)

از جمله برکات ماه مبارک رجب، ادعیه فصیح، بلیغ و عمیق از نظر معنی، به ویژه جملائی است که درباره اوصاف جلال و جمال خداوند در آنها آمده است، دعاهایی که دل را از رذایل پاک و به فضایل و نور آراسته می‌گرداند:

این ادعیه در ماه مبارک رجب و خصوصاً در ماه مبارک شعبان، اینها مقدمه و آرایش است که انسان به حسب قلب خودش می‌کند برای این که مهیا بشود برود مهمانی؛ مهمانی خدا، مهمانی ای که در آنجا سفره‌ای که پهن کرده است، قرآن مجید است. * (۱/۱۳/۳۳)

۱ - ۱. دعا در ماه مبارک رجب

از مهم‌ترین راه‌های رسیدن به اطمینان و آرامش خاطر، که سعادت در دنیا و آخرت چیزی جز آن نیست، همانا ذکر و یاد خدا است:

آن که انسان را از تزلزل بیرون می‌آورد، ذکر خداست. با یاد خداست که تزلزلها ریخته می‌شوند، اطمینان حاصل می‌شود. وقتی اطمینان پیدا شد و ذکر خدا و یاد خدا شد، وقتی است که مخاطب می‌شود به این خطاب: «یا ایَّتْهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّة...» آن وقت است که به شما می‌گویند فادُخْلی فی عِبَادی... «فی عِبَادی» یک عنایت خصوصی است؛ مال خودم؛ این بشر مال خودش است. (۳۴/۴)

با ذکر حقیقی، حجابهای بین عبد و حق خرق شود و موانع حضور مرتفع گردد و قسوت و غفلت قلب برداشته شود و درهای ملکوت اعلی به روی سالک باز شود و ابواب لطف و رحمت حق به روی او گشوده گردد. (شرح حدیث جنود عقل و جهل، ص ۱۲۴)

و از بهترین راه‌های یاد خدا، خواندن ادعیه و مناجاتهایی است که بندگان خاص خدا یعنی ائمه (ع) به ما ارزانی داشته‌اند. اگر در سخنان عارفان اسلامی سخنان دل‌نشین، موثر و

* چون ارجاعات در این نوشتار غالباً به صحیفه امام، (مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی) است، از این پس تنها به آوردن شماره جلد و صفحه کتاب صحیفه امام، اکتفا می‌گردد.

زیبا دیده می‌شود، بدان دلیل است که «عرفای اسلام از همین ادعیه که در اسلام وارد شده، از اینها استفاده کرده‌اند.» و «این دعاها، ... قرآن صاعد است. (۳۰/۱۳)

معنویات موجود در این دعاها، دست انسان را می‌گیرد و تا اوج نور و پاکی و زیبایی بالا می‌برد:

این دعاهایی که در ماهها هست، در روزها هست، خصوصاً در ماه رجب و شعبان و ماه مبارک رمضان، اینها انسان را همچو تقویت روحی می‌کند... و همچو راه را برای انسان باز می‌کند و نور افکن است برای این که این بشر را از این ظلمتها بیرون بیاورد و وارد نور کند که معجزه آساست! (۳۳-۳۲ / ۱۳)

حضرت امام(ره)، «حَبِّ دُنْیَا» را منشأ همه خطاها، زشتی‌ها و گناهها می‌دانستند و تاریکی دل و سیاهی قلب را هم نتیجه آن. سپس راه‌هایی از آن را نیز از جمله خواندن ادعیه معرفی می‌کردند:

«آن دنیایی که تکذیب شده است، این عالم طبیعت [نیست]. این عالم طبیعت نور است، دل‌بستگی‌های به این عالم، انسان را بیچاره می‌کند! ظلمتها از این وابستگی‌هایی است که ما داریم به این دنیا، به این مقام، به این مسند، به این اوهام، به این خرافات!

همه انبیاء آمدند برای این که دست شما را بگیرند... و از این علایق نجاتتان بدهند و واردتان کنند به عالم نور. این ادعیه مهیا می‌کند این نفوس را برای این که این علایقی که انسان دارد و بیچاره کرده است انسان را این علایق، ... متحیر کرده است، نجاتش بدهند و آن راه‌هایی که راه انسان است ببرند.» (۳۴ / ۱۳)

از جمله اعمال مشترک هر روزه ماه رجب، طلب آمرزش از خداوند است، پس بسیار باید «استغفر الله ربی و اسأله التَّوْبَةَ» گفت. امام کاظم(ع) که شهادتش در بیست و پنجم همین ماه اتفاق افتاده، فرمود: «رجب نام نهری در بهشت است که از شیر سفیدتر و از عسل شیرین‌تر است. هر کس یک روز ماه رجب را روزه بدارد، از آن نهر می‌آشامد.» (تهذیب الاحکام: ۴ / ۳۰۶)

اما بعد از روزه و ذکر استغفار، آنچه در این ماه - و دو ماه بعد - سفارش شده، دعا و مناجات با خداوند است. ادعیه بسیاری در این ماه وارد شده که بعضی از مشهورترین آنها در کتاب شریف «مفاتیح الجنان» آمده است. آدمی در برخوردهای روزانه و اشتغالات روزمره

خود، بسیار دچار غفلت از خداوند متعال و عالم معنویت می‌شود. از این رو لازم است در همه ایام سال، به ویژه در ماه‌ها و روزهایی که شرافت زمانی دارند، کارهای دنیایی را سبک کند و وقت بیشتری را برای حضور در مکانهای شریف و مقدس و یا کنج خلوتی در خانه اختصاص داده، به ذکر خداوند و به ویژه مناجات با خدا و زیارات اولیاء الله مشغول شود، باشد که از سنگینی بار غفلت‌ها - که شیطان و نفس هر دم آدمی را بدان می‌خوانند - بکاهد: «آن که سبکبار می‌کند انسان را و از این ظلمتکده می‌کشد او را بیرون، و نفس را از آن گرفتاریها و سرگشتگی‌هایی که دارد خارج می‌کند، این ادعیه‌ای است که از ائمه ما وارد شده‌اند» (۳۳ / ۱۳)

امام خمینی (ره)، حکومت را تدبیر می‌کردند، گزارشهای روزانه و هفتگی را از اوضاع مملکت، به ویژه دفاع مقدس می‌گرفتند، امر و نهی می‌کردند، با مردم عادی دیدار داشتند، روزنامه‌ها را مطالعه می‌کردند و به امور خانواده نیز می‌رسیدند، اما در همه ایام و لیلی سال، به ویژه با طلوع ماه رجب، زمان خاصی را برای انجام اعمال مشترک و خاص این ماه، به ویژه مناجاتها و دعاها تخصص می‌دادند: یکی از نزدیکان امام (ره) می‌گوید:

روزی به اتاق امام وارد شدم و دیدم اوقاتش تلخ است. آقا به من گفتند: «آن مفاتیح را به من بده» و سپس در پی یافتن مطلبی در مفاتیح شروع به ورق زدن مفاتیح کردند و در همین حال به من گفتند: «من تا حالا خیال می‌کردم که امروز آخر رجب است و تا حالا اعمال روز آخر ماه رجب را انجام می‌دادم. حالا فهمیده‌ام که اول شعبان شده!» سپس فرمودند: «این مناجات شعبانیه را بخوانید. خیلی چیزهای عالی در آن هست.» (برداشتی از سیره امام: ۳ / ۱۰۵)

۲. ماه مبارک شعبان

این ماه بسیار شریف و منسوب به حضرت پیامبر اکرم (ص) است. آن حضرت این ماه را روزه می‌داشت و به ماه مبارک رمضان متصل می‌کرد و می‌فرمود: «شعبان ماه من است» (بحارالانوار، ۷۶ / ۹۷) و امیرالمؤمنین حضرت علی (ع) می‌فرمود: هرکس یک روز از ماه شعبان را برای محبت خدا و تقرب به سوی او روزه بگیرد، خداوند او را دوست دارد و او را در روز قیامت، به کرامت خود نزدیک گرداند و بهشت را بروی واجب گرداند. (بحارالانوار: ۸۲ / ۹۷)

روزه در این ماه بسیار سفارش شده و «استغفار»، «صدقه دادن»، «صلوات فرستادن» و «دعا» و مناجات از اعمال این ماه شریف است.

از جمله دعای بسیار عزیز در این ماه، «مناجات شعبانیه» است. امام امت بارها به فضیلت و اهمیت این مناجات اشاره کرده و همگان را به خواندن و دقت در مفاهیم آن توجه داده‌اند:

درباره این دعا وارد شده که این مناجات حضرت امیر(ع) و فرزندان آن حضرت است. همه ائمه طاهرین علیهم السلام با آن خدا را می‌خوانده‌اند... این مناجات در حقیقت مقدمه‌ای جهت تنبّه و آمادگی انسان برای پذیرش وظایف ماه مبارک رمضان می‌باشد و شاید برای این باشد که به انسان آگاه مَلْتَفِت، انگیزه روزه و ثمره پر ارج آن را تذکر دهد.

ائمه طاهرین علیهم السلام بسیاری از مسائل را باللسان ادعیه بیان فرموده‌اند. لسان ادعیه با لسانهای دیگری که آن بزرگواران داشتند و احکام را بیان می‌فرمودند خیلی فرق دارد. اکثر مسائل روحانی، مسائل ماوراء طبیعت، مسائل دقیق الهی و آنچه را مربوط به معرفه الله است، باللسان ادعیه بیان فرموده‌اند، ولی ما ادعیه را تا آخر می‌خوانیم و به این معانی توجه نداریم... (جهاد اکبر / ۳۷)

حضرت امام(ره) مناجات شعبانیه را از بزرگ ترین مناجات‌ها و از عظیم ترین معارف الهی می‌دانستند. (۱۷ / ۴۵۶) و معتقد بودند «تمام این مسائلی که عرفا در طول کتابهای طولانی خودشان [آورده] یا خودشان می‌گویند، در چند کلمه مناجات شعبانیه هست» (۱۳ / ۳۲). آن عارف آگاه بر این باور بودند که با خواندن این دعاها از جمله دعای کمیل، هیچ کس به دلیل رسیدن به مقامات بلند دنیایی و حتی معنوی احساس غرور نخواهد کرد و بیشتر پی به عجز خود خواهد برد. (۱۷ / ۵۲۷) و از همین رو با تأکید، سفارش به خواندن این مناجات می‌کردند: «مناجات شعبانیه را خواندید؟ بخوانید آقا! مناجات شعبانیه از مناجات‌هایی است که اگر انسان دنبالش برود و فکر در او بکند، انسان را به یک جایی می‌رساند. آن کسی که این مناجات را گفته و همه ائمه هم به حسب روایت می‌خواندند. اینها، آنهایی بودند که وارسته از همه چیز بودند. معذالک آن طور مناجات می‌کردند.» (۱۹ / ۲۵۳)

و «مناجات شعبانیه از مناجات‌هایی است که اگر یک نفر انسان دلسوخته، یک عارف دلسوخته

بخواهد این را شرح کند و شرح کند از برای دیگران، بسیار ارزشمند است» و «محتاج به شرح است» (۲ / ۲۱) و علاوه بر خواندن دعاها باید در آن تدبیر کنیم (۲۰ / ۲۵۰) چرا که در آن به وفور به مقاصد انبیاء اشاره شده است. (۱۹ / ۲۳۸)

و سرانجام آن که امام (ره)، مناجات شعبانیه را از افتخارات دین اسلام برمی شمردند. (۲۱ / ۳۹۷) و خود در این ماه هر شب یک ساعت به اذان صبح و بعد از نماز شب، این مناجات را با سوز و گریه می خواندند. از نکات بسیار جالب توجه و بدیع در سخنان حضرت امام، آن است که ضمن توصیه به خواندن مناجات شعبانیه، می فرمودند:

اگر دقت کنید، می بینید که یک کلام از آن دعاها را نمی توانیم بگوییم، یعنی جرأت گفتن یکی از آن کلماتی را که در ادعیه وارد شده، نداریم! جز این که لطف و رحمت خودش بوده که به ما الفاکرده تا از آن طریق بالا برویم. (با به پای آفتاب، ج ۱، ص ۸۲)

مقام معظم رهبری، ضمن بیان خاطره ای، می فرماید: از حضرت امام (ره) پرسیدم با کدام یک از ادعیه بیشتر انس دارید؟ ایشان فرمودند: «دعای کمیل و مناجات شعبانیه» (حدیث ولایت: ۳ / ۲۸۹)

۲ - ۱. ماه شعبان، ماه امامت

حضرت امام خمینی (ره)، ماه شعبان را ادامه معنویات ماه رمضان و آن را ماه امامت می دانند: «ما در ماه شعبان هستیم و چند روز دیگر در ماه رمضان واقع می شویم. ماه رمضان ماه نبوت است و ماه شعبان، ماه امامت. ماه رمضان لیلة القدر است و ماه شعبان، شب نیمه شعبان دارد که تالی لیلة القدر است... و نیمه شعبان دارد.

ماه رمضان مبارک است برای اینکه نزولی وحی در او شده است یا به عبارت دیگر، معنویت رسول خدا وحی را نازل کرده است. و ماه شعبان معظم است، برای این که ماه ادامه همان معنویات ماه رمضان است. این ماه مبارک جلوه لیلة القدر است که تمام حقایق و معانی در او جمع است. و ماه شعبان، ماه امامان است که ادامه همان است.

در ماه مبارک رمضان، مقام رسول اکرم (ص) - به ولایت کلی الهی بالاصالة، تمام برکات را در این جهان بسط داده است. و ماه شعبان، ... به برکت ولایت مطلقه، به تبع رسول الله همان معانی را ادامه می دهد.» (۲۰ / ۲۴۹)

ماه شعبان مبارک است که ادعیه ائمه - علیهم السلام - در او وارد شده است... آن چیزی که

در قرآن به طور اسرار است، در ادعیه ائمه ما به طور اسرار است ... این ماه تجلی الهی است بر پیغمبر اکرم و این ماه تجلی الهی به تبع پیغمبر اکرم بر امامان است ... همان طوری که رسول اکرم به حسب واقع حاکم بر جمیع موجودات است، حضرت مهدی همان طور حاکم بر جمیع موجودات است. آن خاتم رُسل است و این خاتم ولایت. آن خاتم کلی بالاصاله است و این خاتم ولایت کلی به تبعیت است. (۲۴۹ / ۲۰)

۲ - ۲. ماه شعبان، زمانی برای جبران

«شما در این چند روزی که به ماه مبارک رمضان مانده به فکر باشید؛ خود را اصلاح کرده توجه به حق تعالی پیدا نمایید. از کردار و رفتار ناشایسته خود استغفار کنید. اگر خدای نخواستہ گناهی مرتکب شده اید، قبل از ورود به ماه مبارک رمضان توبه نمایید؛ زبان را به مناجات حق تعالی عادت دهید.»

«از هم اکنون بنا بگذارید که زبان را از غیبت، تهمت، بدگویی نگه داشته، کینه، حسد و دیگر صفات زشت شیطانی را از دل بیرون کنید.» (جهاد اکبر، ص ۳۹-۳۸)

«اگر چنانچه یک گناهی خدای ناخواسته کرده اید، قبل از ورود به ماه رمضان توبه کنید از آن، برگردید از آن. بدانید که خیلی جاها داریم که باید وارد بشویم. خطرهای زیاد برای ما هست. شما ان شاء الله با سلامت و با نفس طاهر، با نفس پاک وارد بشوید در ماه رمضان.» (۳۹۱ / ۲)

۲ - ۳. دعای کمیل در شب نیمه شعبان

حضرت امام (ره) مقید بودند به اعمال وارد شده برای هر ماه عمل کنند و دعای مربوط به روزها و شب‌های هر ماه را بخوانند. از جمله آداب ماه شعبان المعظم، خواندن دعای کمیل در شب نیمه شعبان است:

«دعای کمیل یکی از دعاهایی است که در شعبان وارد شده است و یکی از ادعیه ای است که در پانزده شعبان، شب پانزده شعبان خوانده می‌شود، مشتمل بر اسراری است که دست ما از آن کوتاه است ... و آنهایی که اهل نظر هستند، اهل معرفت هستند، بر آنها شرح کنند» (۲۵۰ / ۲۰)

حضرت امام در درس اخلاق خود، طلاب را به خواندن دعاها و زیارات بسیار سفارش می‌کردند و خود ایشان شاید بتوان گفت تمام دعاهای مفاتیح را می‌خواندند. (برداشتهایی از

سیره امام: ۳/۱۰۶) و در ساعات و دقائق پایانی عمر نیز که رنجور و ضعیف شده بودند، به جای تالم و ناله و جنع، زمزمه ذکر خدا از زبانشان جاری بود. (همان: ۳۲۴/۱) و در آخرین نماز شبشان هم همراه با گریه می‌گفتند: «خدایا مرا بپذیر، خدایا مرا بپذیر.» (هفته نامه سروش، شماره ۴۷۶)

۲-۴. ماه شعبان، ماه آماده سازی روح برای ورود به ماه مبارک رمضان

از اعمال ماه شعبان و از جمله دعاهایی که برای روزها و شبهای آن وارد شده بر می‌آید که امامان علیهم السلام می‌کوشیده اند با خواندن این دعاها و روزه روزهای آن و استغفار و انفاق و گذشت از خطای دیگران و مانند آن، هم خود را و هم بیشتر مسلمانان را آماده ورود به ماه مبارک رمضان نمایند. ورود به ضیافت و مهمانی خدا، شایستگی می‌خواهد و هر کس به میزان آمادگی روحی و قلبی خود، از این خوان گسترده الهی بهره می‌برد، اما:

«شیاطین ایستاده اند که راه را نگذارند برویم. جلو بگیرند. اگر راهمان بدهند به این ضیافت، ممکن است که راهی پیدا کنیم به آن که راه انسان است. همه راههای دیگر غلط است. راههای حیوانی است.» (۳۵/۱۳) بنابراین برای ورود به مهمانی بزرگ خدا باید شایستگی یافت و برگه ورود، همانا سلامت نفس و آرایش قلب است:

«این ادعیه... خصوصاً در ماه مبارک شعبان، اینها مقدمه و آرایشی است که انسان به حسب قلب خودش می‌کند برای این که مهیا بشود برود مهمانی، مهمانی خدا.» (۳۱/۱۳)

و باید با مناجاتهای شبانه و صوم و اذکار روزانه، جواز ورود را دریافت: «در این روز آخر [ماه شعبان] بیشتر مهیا کنید و مهیا کنیم خودمان را برای ورود به ضیافه الله، در مهمانی خدا که ان شاء الله با سلامت نفس، با نور هدایت خدای تبارک و تعالی وارد بشویم در این ماه معظم، و فرق بکنیم!»

نتیجه این گونه ورود را حضرت امام (ره)، در جمله پایانی مطلب فوق تحول و تغییر در روح می‌دانند: «و فرق بکنیم»، یعنی اگر کسی می‌خواهد در ماه مبارک، تغییر روحی پیدا کند، و فرد دیگری شود در مرحله‌ای بالاتر و نزدیک‌تر به خدا، باید با آمادگی وارد ماه مبارک شود و راههای این آمادگی، همانا عمل به اعمال خاص و مشترک ماه شعبان است که بسیاری از آنها در کتاب مفاتیح الجنان و نیز کتاب «المراقبات» و مانند آن آمده است.

حضرت امام به مناجات شعبانیه توجه خاص داشتند و در فرصت‌های پیش آمده، عموم و

خصوصاً را به خواندن با توجه این مناجات دعوت می‌کردند و می‌فرمودند: «اگر نبود در ادعیه‌ی ادعای مناجات شعبانیه، کافی بود برای این که امامان ما امامان باحق‌اند.» (۳۰ / ۱۳)

«در این ماه شعبان با مناجات شعبانیه که از اول تا آخر این ماه دستور خواندن آن وارد شده، خدای تبارک و تعالی را هیچ مناجات کردید؟ و از مضامین عالی و آموزنده آن در ایمان و معرفت بیشتر نسبت به مقام ربوبیت استفاده نمودید؟... این مناجات در حقیقت مقدمه‌ای جهت تنبیه و آمادگی انسان برای پذیرش وظایف ماه مبارک رمضان می‌باشد؛ و شاید برای این باشد که به انسان آگاه ملتفت انگیزه روزه و ثمره پر ارج آن را تذکر دهد.

... این جمله «الهی هب لی کمال الانقطاع الیک» شاید بیانگر این معنا باشد که مردان آگاه الهی باید پیش از فرارسیدن ماه مبارک رمضان خود را برای صومی که در حقیقت انقطاع و اجتناب از لذات دنیاست آماده و مهیا کنند... تمام صفات و ارسته انسانی در انقطاع کامل الی الله نهفته است و اگر کسی بدان دست یافت، به سعادت بزرگی نایل شده است. لیکن با کوچک‌ترین توجه به دنیا محال است انقطاع الی الله تحقق یابد.» (جهاد اکبر / ۳۷)

«با آلودگی‌های روحی، رذایل اخلاقی، معاصی قلبیه و قالبیه چگونه می‌توان در محضر ربوبی حضور یافت و در مهمانسرای رب الارباب که «معدن العظمه» می‌باشد وارد شد؟ لیاقت می‌خواهد، آمادگی لازم است. بار و سیاهی‌ها و قلبهای آلوده که به حجابهای ظلمانی پوشیده شده است، این معانی و حقایق روحانی را نمی‌توان درک کرد. باید این حجابها پاره گردد این پرده‌های تاریک و روشنی که بر قلبها کشیده شده و مانع وصال الی الله گردیده کنار رود تا بتوان در مجلس نورانی و باشکوه الهی وارد شد.» (جهاد اکبر / ۴۶)

۳. نکته‌ای در اصلاح نفس و چگونگی خواندن دعا

در اندیشه عرفانی امام، «تفهیم و تلقین معارف به قلب» جایگاه بلندی دارد. ایشان معتقد بودند که بین فیلسوفان و اولیاء، تفاوت بسیار است، زیرا فیلسوف اقامه دلیل و برهان می‌کند که خداوند در همه جا حضور دارد، ... اما انبیاء و اولیا به روح و جان انسانها توجه دارند و می‌کوشند تا این برهانها و دلایل را به دل‌های افراد وارد کنند، و این مفهوم واقعی هدایت است. تأکید و توصیه ایشان در این زمینه، انتقال آگاهیها از مرحله فکر و عقل به حوزه قلب و روح بود. ایشان قلب را چون طفلی می‌پنداشتند که زبانش خود به خود باز نمی‌شود، بلکه

باید او را آموزش و تعلیم داد. قلب محور اصلی عرفان عملی است و آماده‌سازی آن فقط به تهی کردن آن از زشتیها نیست، بلکه پس از زدودن زنگارها از آینه دل، باید معارف را به آن تعلیم دهیم تا آماده دریافت حقایق گردد: «تالا اله الا الله با قلم عقل بر لوح صافی قلب نگاشته نشود، انسان مومن به وحدت خدا نیست. و وقتی این کلمه طیبه الهیه در قلب وارد شد، سلطنت قلب با خود حق تعالی می‌شود و دیگر انسان، کس دیگر را موثر در مملکت حق نمی‌داند و از کس دیگر متوقع جاه و جلال نیست و منزلت و شهرت را پیش دیگران طالب نمی‌شود.» (شرح چهل حدیث / ۳۷)

ابتدا «قلب را با تکرار و تذکر، به اخلاص و ارادت آشنا کند تا اخلاص در قلب جایگزین شود... پس از آن از گناهان و مخالفات توبه کند با شرایط خود، ... و چون قلب را از کثافات خالی کرد، مهیای برای ذکر خدا و قرائت کتاب خدا شود...»

پس از آن... آیات توحید و اذکار شریفه توحید و تنزیه را با حضور قلب و حالت طهارت تلقین قلب کند؛ به این معنی که قلب را چون طفلی فرض کند که زبان ندارد و می‌خواهد او را به زبان آورد. چنانچه [همان طور که] آنجا یک کلمه را تکرار کند و به دهان طفل گذارد تا او یاد گیرد، همین طور کلمه توحید را با طمانینه و حضور قلب باید انسان تلقین قلب کند و به دل بخواند تا زبان قلب باز شود...» (شرح حدیث جنود عقل و جهل / ۱۰۴)

«مادامی که انسان با زبان ذکر می‌گوید و مشغول تعلیم قلب است، ظاهر به باطن مدد می‌کند. همین که زبان طفل قلب باز شد، از باطن به ظاهر مدد می‌رسد. و اگر انسان مدتی مواظبت کند در نماز و اذکار و ادعیه به این ترتیب، البته نفس عادی می‌شود و اعمال عبادی هم مثل اعمال عادیه می‌شود.» (سر الصلاة، ص ۲۹)

بنابراین آیات قرآن کریم و جملات دعاها و ذکرها را به ویژه در ماه رجب و شعبان و سپس ماه مبارک رمضان، باید با طمانینه خواند، با توجه خواند و بارها آن‌ها را تکرار کرد و به قلب تلقین نمود تا در قلب جایگزین گردند و زبان قلب را به بیان حقایق باز کنند. "و علامت گشوده شدن زبان قلب آن است که زبان از قلب تبعیت کند و زحمت و تعب تکرار مرتفع شود... و پس از گشوده شدن زبان قلب، زبان از آن تبعیت کرده، به مدد آن یا مدد غیبی متذکر می‌شود." (شرح چهل حدیث / ۲۸۹)

«انسان خودش هم اگر بخواهد ساخته بشود، باید آن مسائلی که مربوط به ساختن خودش است، تلقین کند به خودش؛ تکرار کند. یک مطلبی که تاثیر در نفس انسان باید بکند، با تلقینات و تکرارها بیشتر در نفس انسان نقش پیدا می‌کند. نکته تکرار ادعیه و تکرار نماز در هر روز چندین دفعه و همیشه، [همین است...] انسان باید اینها را تکرار کند و تلقین کند و نفس را حاضر کند برای شنیدن.» (۳۹۸ / ۱۳)

«ان شاء الله با سلامت و با نفس طاهر، با نفس پاک وارد بشوید در ماه رمضان.» (۳۹۱ / ۲)

«و از آن مانده‌های آسمانی که قرآن و ادعیه است ان شاء الله همه مان مستفیض بشویم.»

(۱۳ / ۶۳)

فهرست منابع

۱. آداب نماز، امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران ۱۳۷۸.
۲. برداشتهایی از سیره امام خمینی (۳ جلد)، به کوشش غلامعلی رجایی، موسسه چاپ و نشر عروج، تهران ۱۳۸۲.
۳. جهاد اکبر، امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸.
۴. سر الصلاة، امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۸.
۵. سرگذشتهای ویژه از زندگی امام خمینی، مصطفی وجدانی (گردآوری و تنظیم)، انتشارات پیام آزادی، تهران ۱۳۶۲.
۶. شرح چهل حدیث، امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران ۱۳۷۸.
۷. شرح حدیث جنود عقل و جهل، امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران ۱۳۷۸.
۸. صحیفه امام، ۲۲ جلد، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ اول، تهران ۱۳۷۸.
۹. المراقبات، میرزا جواد ملکی تبریزی، دارالاعتصام، ۱۴۱۶ ق.

پی‌نوشتها: